

OSMANLI DEVLETİ'NİN DONANMA İÇİN MODEL OLARAK ALDIĞI İNGİLTERE BAHİRİYE MEKTEPLERİ

Derya GEÇİLİ^a

Öz

19. yüzyılda denizlerde yaşanan kazalarda insan unsurunun etkisi özellikle eğitim eksikliği yüzünden yapılan hatalardır. Bu hataların en önemlilerinden biri Navarin Olayıdır. Osmanlı Devleti bu büyük felaketin ardından özellikle Karadeniz'de Rus Donanması'na karşı çıkacak güçte yeni bir donanma vücuda getirebilmek için büyük uğraşlar vermiştir. Böylece, Osmanlı Devleti'nde Bahriye Mekteplerinin modern bir hale getirilmesine karar verilmiştir. İngiltere'ye heyetler gönderilerek incelemeler yapılacak ardından İngiltere'deki Bahriye Mektepleri örnek alınarak yeniliklere başlanacaktır. İngiltere'de Bahriye Zabitlerinin yetiştirilmesi usulü Osmanlı Devleti ile mukayese edilerek Osmanlı Devleti'nin bu konuda ki eksiklikleri ve yapılan değişiklikler ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar kelimeler: İngiltere, Mühendis, Eğitim.

OTTOMAN EMPIRE TAKEN AS A MODEL FOR THE BRITISH NAVY NAVAL SCHOOLS

Abstract

Accidents in the sea in the 19th century were mainly a result of the human factor, especially lack of education. One of the most important accidents was the Incident of Navarino. After this catastrophic disaster, the Ottoman Empire put a serious struggle to create a new fleet to resist the Russian Navy in the Black Sea. Therefore, it was decided to modernize the Naval Schools in the Ottoman Empire. Committees would

^a Dr., Niğde Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, degecili@hotmail.com

be sent to Britain to make observations and restorations would be initiated basing on the example of the British Naval Schools. The procedure of training of Naval Officers in Britain will be compared to the Ottoman Empire and deficiencies and related renovations in the Ottoman Empire in this regard will be elaborated.

Keywords: Britain, Engineer, Education.

Giriş

Mühendisliğin² insanoğlunun içindeki merak duygusu kadar eski olduğu düşünülmüştür. 19. yüzyılda yaşanan ağır savaşlarla mühendisliğin önemi daha da artmaya başlamıştır. Avrupa’da endüstri devrimine kadar mühendisliğin ataları olan uygulamalı sanatçılar ve ustalar kullandıkları bilgileri esas olarak ustalarından “deneme-yanılma” metodu ile öğrenmişlerdir. Formel bir mühendislik eğitimi yoktur. Endüstri devriminin sonucu olarak kurulan mühendislik okulları ile usta çırak dönemi sona eriyor ve çağdaş mühendisliğin temelleri atılıyordu. İlk mühendis okulu inşaat mühendisliği alanında ve Fransa’da 1754’te açılmıştır. İlk makine mühendisliği okulu ise İngiltere’de kurulmuştur.³

Deniz kuvvetlerinin eğitim ve öğretim sisteminin temel amacı ihtiyaçlarını en iyi karşılayacak şekilde iyi eğitim ve öğretim almış personel yetiştirmektir. Askeri okullar sadece devletin askeri ihtiyaçlarına cevap vermekle kalmıyorlar, bilim ve teknolojideki gelişmeleri de kavrayarak mühendislik hizmetlerini de yerine getiriyorlardı.⁴ İngiltere’de ülke savunmasında düzenli deniz kuvvetlerinden ilk kez Wessex kralı Büyük Alfred döneminde (871-899) yararlanılmıştır. Deniz kuvvetleri 13. yüzyıla kadar yerel nitelikte ve savunmaya yönelik olarak varlığını sürdürmüştür. İngiltere, Fransa’ya Normandiya

² Mühendis anlamına gelen İngilizce “engineer” sözcüğü ilk olarak ortaçağlarda (1000-1200) kullanılmıştır. Engine ve ingenious sözcükleri yaratmak anlamına gelen Latince “ingenerate” kökünden türemişlerdir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere engineer köken olarak mucit, dâhî anlamına gelmektedir. Bkz. Ferhat Özçep, *Bilim Felsefesi ve Tarihi (Ders Kitabı)*, 2014, s. 347, 349.

³ Derya Geçili, “*Osmanlı Devleti’nde Çarkçı Yetiştiren Kurumlar*”, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 2015 (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 2.

üzerindeki egemenliğini kaptırmasından ve ticari ilişkilerinin genişlemesinden sonra karadaki çarpışmalara asker ulaştırmak için gemilerden yararlanmaya başlamıştır. 16.yüzyılda VIII. Henry, yeni bir savaş filosu kurmuştur. I. Elizabeth döneminde deniz kuvvetleri İngiltere'nin ana savunma gücü durumuna gelmiş ve Büyük Britanya İmparatorluğunun geniş bir alana yayılmasını sağlamıştır. Silahlı kuvvetlerin İngiliz iç savaşı (1642-1651) yılları sırasında Parlamento'nun denetimi altına girmesine karşın, II. Charles deniz kuvvetlerine Kraliyet Deniz Kuvvetleri adını vermiştir. Kraliyet Deniz Kuvvetleri dünyanın en güçlü donanmaları arasına katılmıştır.⁵

A. İngiltere'de Bahriye Mekteplerinin Açılması

1905 senesi Eylül ayına kadar nehir kıyısına yanaşan eski "Britanya" gemisi, İngiltere Bahriye Mektebi olarak kabul edilmiştir. İngiltere, yayılcı politikası ile savaş gemileri ürettiği için bunları kullanabilecek elemanlara ihtiyaç duymuştur. Bahriye zabitlerinin gemicilikle askerlikten başka mekaniğe ve bunun ilmine sahip olmalarının önemi her zaman biliniyordu. Bahriye Nazırı Lord Siblör'un çalışmalarından sonra bu konuda incelemeler yapılmasına karar verilmiştir. Bir gemide verilen eğitimin talebelerin yetiştirilmesi için yeterli olamayacağı anlaşılmıştır. Böylece, mühendis mektepleri açılarak bu sorun çözülmeye çalışılmıştır. Lord Siblör'un layihasına göre 1902 yılında inşasına karar verilen bahriye mektepleri 1905 yılında tamamlanmıştır. Bu mekteplerden biri Wight adasında bir diğeri ise Dart nehri ağzındaydı. Talebeler, sahildeki bu mekteplerde dört sene eğitim alıyorlardı.

Talebeler "Portsmouth"⁶ Tersanesi'nde uygun bir günde toplanarak bir gemi ile Wight adasındaki Bahriye Mektebi'ne sevk ediliyorlardı. Bu mektep,

⁵ Hamid Bey Efendi, *Düvel-i Muazzama, İngiltere İmparatorluğu: Coğrafyayı Beşeri ve İktisadiye*, Münifi, Memduh Necib, Mektebi Mülkiye Matbaası 1340, s. 22.

⁶ Portsmouth: Büyük Britanya, Hampshire yönetim biriminde liman kentidir. Güney İngiltere'de, Manş Denizi kıyısında, Londra'nın 105 km güneybatısında yer alır. Büyük Britanya'nın en önemli deniz üslerinden biridir. Portsmouth ve Langstone limanları arasında kalan Portsea Adası'ndaki üs, kuzeyde, kıtaya doğru uzanır. Ülkeler Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları 1991, s. 122; Bkz. Piyade Binbaşısı Ali Rıza, *İngiltere Ordusu Hakkında Muhtasar Risale, Karargah-ı Umumi İstihbarat Şubesi*, Mart 1332; T.C Londra Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *İngiltere'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri*, Temmuz 2010.

tahminen 240 dönüm arazi üzerine inşa edilmiş, mimari kaidelere tamamıyla uygun bir mevkideydi. Mektep tek bina şeklinde değildi, birbirinden ayrı bölümler şeklinde inşa edilmiştir. Mektep, adeta yazlık bir köyü andıran yapılardan oluşuyordu. Nem ve rutubete engel olabilmek için mektep binası çakıl tabakası üzerindeydi. Ayrıca, duvarlar taş parçalarıyla doldurularak iç ve dış yüzeyi “duralit” ile sıkıştırılmış keçeyle benzer madeni bir maddeyle de kaplanmıştı.⁸

Mektep binasının içi ve çevre alanı denizcilik eğitiminin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmiştir. Bu mektep 404 talebeyi barındırmak için yeterli olup altı sınıftan oluşuyor ve her bir sınıfta altmışı aşkın talebe bulunuyordu. Mektep binasının yapımında kullanılan bütün malzemeler düzgün ve sağlam bir şekilde vücuda getirilerek bütün malzemeler sağlık koşulları nazar-ı dikkate alınarak döşenip tanzim edilmiştir. Mesela; koşullar geniş ve yüksek olup elektrikle aydınlatılmış, otuz kişilik odalarda karyolalar baş başa, iki pencere arasında yaylı olarak yapılmıştır. Talebelerin deniz yolculuğu sandıkları da ayaklarına düzeli bir şekilde yerleştirilmiştir.⁹

1. Talebelerin Mektebe Kabulü için Gerekli Kurallar

İngiltere’de Bahriye Mektebi’ne girmeyi arzu eden talipler uygun bir başvuru dilekçesi hazırlayarak Bahriye Nezaretine teslim ediyorlardı. Nezaret, bu dilekçeleri inceledikten sonra uygun gördüğü talipleri imtihana tabi tutmuştur. Başarılı olan talipler, özel kâtip heyeti muavinine müracaat ederek teker teker muayeneden geçirilmiştir. Heyet, kendi gözlemlerine ve muallimlerden alacağı bilgilere göre nezarete tavsiyelerde bulunuyordu. Nazır, bu tavsiyeleri dikkate alarak seçimini yapıyor, seçilmiş olanlar ise ehliyet imtihanıyla sağlık muayenesine sevk ediliyorlardı. Mektebe talip olanların yaşı 12’den az, 13’den fazla olmamalı, Avrupalı neslinden, İngiliz tebaasından olmalıydı. Sağlık muayenesinde taliplerin sıhhatinin çok iyi yaşına göre her şekilde iyi yetişmiş

⁷ Duralit: Çeşitli ham madde ve ahşap artıklarının sıkıştırılmasıyla yapılan esnek pürüzsüz tahta

⁸ Deniz Müzesi Arşivi (DMA), Dosya: Mülga Bahriye (MB), Fon Kodu: 617 Yer No: 39-270, Tarih: 26 Eylül 1327 [9 Ekim 1911].

⁹ İngiltere Bahriye Mektebi, s. 47. Bkz. Karargâh-ı Umumi İkinci Şubesi Mamur Yüzbaşı Yusuf Rıza, *İngiltere Ordusu*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1331.

olmasına, vücudunda noksanı bulunmamasına, bünyevi, irsî bir maraza veya zaafa yakalanmamış olmamasına, dikkat ediliyordu.¹⁰

Mektebe talip olanların ehliyetlerini belirleyebilmek için bazı derslerden imtihana tabi tutulmuşlardır. Taliplerin sınav soruları;

1. İngilizce, imla, basit ibare yazısı, iki defa okunan kısa bir fıkranın anlamıyla yazılması
2. Tarih (özellikle İngiltere Tarihi) ve Coğrafya
3. Hesap ve cebir
4. Hendese
5. Fransızca veya Almanca (sözlü olarak)
6. Latince, dersleri esas alınarak hazırlanıyordu.

Muayene ve imtihan sonucunda kabul edilen talebelerin velileri senelik 75 lira mektep ücreti, mülâzım-ı evvel oluncaya kadar da senelik 50 lira ayrı bir ücret ödemişlerdir. Talebelerin velileri, resmi ve özel elbiseler ile eşyaları mektep tarafından izin verilen listeye göre hazırlıyorlardı. Ayrıca, tahsil boyunca elbise, kitap ve diğer eğitim malzemelerinin masrafı yanında cep harçlığı gibi harcamalar için 8 ay boyunca aylık 35 lira ödemeyi de kabul etmişlerdir.¹¹

2. Mektepte Verilen Senelik Eğitim

Mektepte tahsil dört sene devam ediyor, her senelik eğitim yılı üçer aydan üç döneme ayrılıyordu. Birincisi 15 Ocaktan 15 Nisana, ikincisi 7 Mayıs'tan 7 Ağustosa ve üçüncüsü ise 15 Eylül'den 15 Aralık'a kadar devam ediyordu. Mektep, bir yıllık eğitim süresince, sene başında dört, paskalyada üç ve yaz ortasında altı hafta tatile giriyordu.¹² Talebeler, tatilin sonunda mektebe gelirken geri dönüş gününün tarihine ait resmi yazıyı da getirmek zorundalardı.

Wight adasındaki mektepte haftalık ders programına göre; 6,5 saat Riyaziyyât, 4 saat Hikmet, 4,5 saat Fransızca, 2 saat Tarih, 1 saat İngilizce, 1,5 saat Coğrafya, 1,5 saat İncil, 1,5 saat Gemicilik, 2,5 saat Jimnastik dersi işlenir ve her

¹⁰ DMA, MB, 617/39-270.

¹¹ İngiltere Bahriye Mektebi, s. 41.

¹² DMA, MB, 617/39-270.

gün en az 1, 5 saat gezinti vaktine ayrılırdı. Haftada toplam 35,5 saat ders ve iş, 2,5 saat müzakereyle geçirdi.¹³

Dartmouth'ta takip edilen programda ise; haftada 10 saat Riyaziyyât, 5 saat Hikmet ve Kimya, 6 saat Fransızca, 3 saat Tarih, 2 saat Mekanik ve Dar'ül-ameliyat, 2,5 saat İngilizce, 2 saat İncil, 2,5 saat Jimnastik, 1,5 saat Gemicilik, 9,5 saat Fabrika ve gemilerde Makine derslerinden oluşuyordu.¹⁴

Talebeler, zamanının çoğunu fabrikalarda işçilikle ve mektebe bağlı olan istimbotlarda makinist olarak geçiriyorlardı. Bu gibi özel istimbot¹⁵ derslerinden başka, ara sıra bir kruvazörde denize çıkarılarak gemicilik hayatına erkenden alışmalarına çalışılmıştır. Talebelere, talim gemilerinde makinistlik, gemicilik ve seyr-i sefâin dersleri verilmiştir. Wight adasındaki mektebe 5.600 tonluk bir kruvazör tahsis edilerek talebeler bir hafta kadar denize çıkarılmıştır. Böylece, gemide ve denizde anlayabilecekleri konuları yaşayarak öğrenmelerine çalışılmıştır. Bu gezintiler, talebelerin sağlığı ve tahsil hayatı için çok önemli bir yere sahiptir. Mektepte verilen eğitimi daha iyi öğrenebilmeleri için her türlü makine tezgâhları, resimhane, kazanlar tedarik edilmiştir. Bazen talebeler mektebe çok yakın mesafede bulunan fabrikalara sevk edilerek işçilik yapmışlardır. Talebeler, mühendisliğin bütün ameli vazifelerini fabrikalarda öğrenmişlerdir. Bütün aletlerin ve makinelerin nasıl kullanıldığıyla işleyişlerini deneyerek kavramalarına çalışılmıştır. Talebelerin, dersleri öğrenebilmeleri kadar ahlaklarının da iyi olabilmesi için dini terbiyeye de oldukça dikkat edilmiştir. Talebeler, dönemi burada tamamladıktan sonra Dartmouth Mektebine nakledilmişlerdir. Buradaki eğitimde öncekiyle aynı esaslara bağlı olarak verilmiştir.¹⁶

3. Talebelerin Mektepteki Günlük Hayatları

¹³ Riyaziyyat: Matematik, Tersimat: Resim, Çizim, Hikmet-i Tabiiyye: Fizik, Hendsiyye: Geometri, Tecarib: Denemeler.

¹⁴ İngiltere Bahriye Mektebi, s. 40.

¹⁵ İstimbot: Filika büyüklüğünde istimle işleyen deniz teknesidir.

¹⁶ İngiltere'de Bahriye Mektebi talebeliği için Wight adasındaki mektepte eğitim iki senedir. (Her türlü ulumu riyaziyyât, hendese, cebir, gemicilik vs.) iki sene nihâyetinde talebe Dartmouth Mektebi Bahriyesine gönderilmiştir. Dartmouth'da eğitim bir buçuk senedir. Bir buçuk sene sonra talebeler mektep gemisine alınmışlardır. Mektep gemisinde eğitim altı aydır. Altı ay sonunda imtihan ile mühendis olarak kabul edilmişlerdir. DMA, MB, 617/39-270.

Talebelerin mektep hayatında dersleri kadar, yemekhane, yatakhane, banyo, bahçe, teneffüs, gezinti ve eğlence yerlerine dikkat edilmiş, mevsimlere ve günlere göre düzenlenmiştir. Mektebin yemek salonunda, sabah 7.50'de sıcak kakao ile gemici peksimetiyle kahvaltı yapılıyordu. Yiyecek ve içecek alabilmeleri için de bir kantin açılmıştır. Talebeler, buradan alışveriş yapabiliyorlar, sadece cep harçlığı olarak haftada bir şilin harcayabiliyorlardı. Mektebe gelirken lüzumundan fazla para, altın, saat ve yüzük gibi kıymetli eşyalar getirmelerine müsaade edilmemiştir. Böylece, fazla abur cubur tüketerek rahatsızlanmasına engel olunmaya çalışılmıştır. Ayrıca, tütün ve içki kullanmaları da kesinlikle yasaktır. Talebeler, idarenin haberi ve izni olmadan mektep dışından keyfi olarak bir şeyler satın alamazlardı. Kahvaltıdan sonra talebelere jimnastik yaptırılır ve ibadetlerinden sonra saat 8.45'i bulurdu. Mektepte, her koğuşun talebesinin yarısı talime ve diğer yarısı da derse katılıyordu. Saat 11.15'de paydos olur, talebelere bir bisküviyle tereyağı ve bir bardak soda veriliyordu.¹⁷ Talebeler için saat 13.00'da öğle yemeğinden sonra iki buçuk saat istirahat ve eğlence için zaman ayrılmıştır. Beden eğitimiyle askeri talim dersleri için de uygun alanlar yapılmıştır. Talebelerin kürek ve yelken talimleriyle gezinti yapabilmeleri, yelkenliyle ava çıkabilmeleri için nehir sahilinde otuzdan fazla sandal bulunuyordu. Mektepte dönem ve saatine göre oyun meydanları oluşturularak ara sıra yapılan mükâfatlı müsabakalar, eğlenceler ve yarışmaların talebenin eğitimine lezzet katacağı düşünülmüştür. Hava müsait olursa oyun meydanına çıkarılıyor, sadece sabah kabahat işleyen talebelere, arkadaşları oyun oynarken ceza olarak talim yaptırılıyordu. Talebeler, oyun meydanında kriket, tenis, futbol gibi oyunlar oynuyor, yüzme yapıyor ve kürek çekebiliyordu. Zabitler ve muallimlerde mutlaka oyunlara¹⁸ iştirak ediyorlardı. Talebenin oyun oynaması zorunlu değildi, isteyenler derse geç kalmamak şartıyla sınırlı bir saha içinde gezinti yapabiliyordu.

¹⁷ İngiltere Bahriye Mektebi, s. 43.

¹⁸ Mektebe Bisiklet Alınması; (25 Eylül 1900) Bahriye zabitan ve mühendislerinin görevli buldukları muayene zamanları haricinde yani gezinti ve istirahat zamanlarında bay sıkilla (bisikletle) gezmelerinin büyük faydalar sağlayacağı düşünülmüştü. İngiltere'nin "Vernun" adındaki torpido mektep gemisi mürettebatı bir (bisiklet) kulübü oluşturmuştur. Ayrıca zabitan bisiklet kullanarak posta ve telgraf hizmetlerini daha kolay yapabilir, ders sırasında ölçümler sırasında işlerde kolaylaştırabilir, muharebelerde de düşmanın telgraf hattına bisikletle gidilerek hasar meydana getirilebilirdi. İngiltere Donanma komutanlığının bisikletleri olup zabitan bunlarla talim ettiriliyordu. Bu nedenle bisiklet talimlerinin Bahriye Mektebi talebeleri içinde

Bu program her gün aynı şekilde devam etmemiş, talebelere sırayla ve nöbetle iş yaptırılmıştır. Kitap okumak, ders çalışmak isteyenler içinde mükemmel bir kütüphane ve resim odası açılmıştır. Talebeler, 19.00'da yemek ve çaydan sonra bir saat derse alınmışlardır. Ders bittikten sonra yarım saat istirahatle gezinti olmalı sonra ibadet yapılmalı ve nihayet 21.15'de yat borusu çalmalıydı. Çok vakit geçmeden müdür mektebi dolaştıktan sonra boru çalınarak, lambalar söndürülürdü. Bütün sene gündelik vazife aynı değildi, mevsime göre ders saatleri değişebilirdi.¹⁹

4. İhraç Durumu

Ebeveyn veya velilerin tahsil boyunca resmi bir yazıyla talebeyi mektepten uygun bir şekilde almalarına dair bir taahhüt senedi imzalamışlardır. Talebelerin, kabiliyetleri ve eğitimde ilerleme dereceleri daima teftiş ediliyordu. Birinci sınıfta mektep için yetersiz olduğu düşünülen talebeler evine gönderiliyor, durumu değerlendirilerek mektepten ihraç ediliyorlardı. Tahsil ve terbiyesindeki yetersizliğinden ihraç edilenlerin sayısı yüzde yediyi geçmemeliydi. Talebelerin tahsil ve ahlak durumlarıyla dereceleri her sene eğitim yılı sonunda Bahriye Nezaretî'ne bildirilmiştir. Her ders için talebenin başarısı ve yeterliliği sene sonunda hem ayrı bir imtihan ile hem de o sene zarfında kazandığı numaralarla belirlenmiştir. Tahsil ve terbiyesi uygun bir dereceye sahip olmayan, herhangi bir sebepten dolayı hizmet için elverişsiz, hayatını gemilerde, donanmada ve tersanelerde devam ettirebilmek için yetersiz olanlar mektepten ihraç edilmiştir. Talebenin, mühendislik eğitimi için yeterli olmadığına karar verilerek mektepten ihracı düşünülürse ebeveynine bir ders dönemi öncesinden konu iletilerek uyarılıyordu. Aynı zamanda hal ve hareketi aranılan şartlara uygun olmayan talebelerde ikaz alıyor, hatalarına devam ederlerse mektepten ihraç ediliyorlardı. Mektepte salgın hastalıklara karşı da bazı önlemler alınmıştır. Hasta olan talebelerin velileri derhal haberdar edilmiş, sağlık durumlarına bağlı olarak gerekirse talebeler mektepten uzaklaştırılmıştır.²⁰

B. Talebelerin Mülâzım-ı Evvelik Rütbesi Almaları

yararlı olacağından bunların temin edilmesine karar verilmiştir. DMA, Mektubi (MKT), 1219/2325, 25 Eylül 1315 [7 Ekim 1899].

¹⁹ İngiltere Bahriye Mektebi, s. 42.

²⁰ DMA, MB, 617/40-270.

Amerika Bahriyesinde zabıtlar hiç sınıflara ayrılmazlar, bir zabıt bir gemide güverte yüzbaşısı, başka bir gemi de makinist, diğerk bir gemide topçu veya seyr-i sefâin memuru olabilirlerdi. İngiltere'de sınıflara ayrılmasının uygun olduğuna karar verilerek uzmanlık alanları oluşturulmuştur. İngiltere'de Bahriye Zabıtlığı²¹ güverte, makine ve silah endaz olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. Bu üç sınıf için verilen eğitim kendi alanlarına göre ayrılrsa da yine de talebelere aynı tarzda eğitim verilmeye çalışılmıştır. Talebeler, mekteplerde vaktin neredeyse önemli bir kısmını makinelerin kullanılması ve işlemlerini anlayabilmeleri için çoğunlukla ameli işlerle geçiriyorlardı Talebeler, 6 ay bir talim kruvazörüne alınarak seyr-i sefâin, gemicilik ve buhar makinesi gibi son dersleri öğrenmişlerdir. Talim gemilerindeki eğitimin sonunda mühendis veya mülâzım-ı evvel rütbesiyle donanmaya (her gemiye 12 kişi) gönderilmişlerdir. Burada gemi zabıtlarıyla beraber mevcut mütehasısların özellikle bir yüzbaşının idaresinde üç sene aynı konuları talim etmişlerdir. Mühendisler²², daha sonra gemicilik, seyr-i sefâin, buhar makinesi ve diğerk bütün derslerden imtihana alınmışlardır. Bu imtihanlarda başarılı olanlar uzmanlık kadrosu için altı ay uygulamalı eğitime gönderilmişlerdir. Mülâzımlara, sekiz ay karada topçuluk, torpedo ve kılavuzluk dersleri gösterildikten sonra 1,5 sene denizde hizmet etmişlerdir. Böylece zabitanın üçte ikisi uzman olarak ayrılmış, büyük bir kısmı ise yüzbaşılığa getirilmiştir.

²¹ İngiltere bahriyesinin teşkilatında umur-u bahriyenin merkez ve mercii olmak üzere 1885 den beri sekiz azadan oluşan bir şura heyeti vardır. (Bahriye Nazırı, Bahriye Birinci Lordu, Bahriye İkinci Lordu, Bahriye Üçüncü Lordu ve Müfettişi, Bahriye Dördüncü Lordu, Sivil Lordu, Mebusandan ve Maliye Müsteşarı, Daimi Müsteşarı) Bahriye Nazırı krala ve parlamentoya karşı bütün umur-u bahriyeden mesuldür ve diğerk lordlara ve müsteşarlara dakik olarak tahdid edilmiş vazifeleri tevdi eder. Filolarda bi'l-fil kumandanlık etmiş amirallerden olan birinci, ikinci ve dördüncü lordlar, donanmanın efrad ve zabitanına ve filoların harekât ve ahvaline müteallik umur ve muamelatın kendilerine ait cihetlerinden bahriye nazırına karşı mesuldür. Üçüncü lord veya müfettiş donanmanın tekne, makine, mevad-ı eşya ve levazımından yine bahriye nazırına karşı mesul olduğu gibi maliye müsteşarı dairenin umur-u maliyesiyle zimmetine mevdu sair vezâifeden ve sivil lord ile daimi müsteşar bahriye nazırına kendilerine tevdi ettiği vezaif-i mahsusadan mesuldür. İngiltere Bahriye Mektebi, s. 29.

²² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 507.

İngiltere Donanmasının ihtisas şubeleri makine, topçuluk²³, torpido, seyri-sefâin, silah endaz olarak ayrılmıştır. M T R A harfleri daha ileri bir tahsil görüp daha yüksek bir mertebeye ulaşan uzmanların ne zaman alındığını temsil etmek için kullanılmıştır. M yüzbaşları sahilde bir yıldan fazla ayrı bir tahsil görerek makine zabiti sınıflarıdır. Bunların içinde iki sene daha fazla tahsil görerek ehliyetli olup kabiliyet gösterebilenler makine yüzbaşısı olmuşlardır. T yüzbaşları bir senelik tahsilden sonra topçu ve torpido sınıfına geçmiş, aralarında en başarılı olanlar bir sene daha tahsil görerek R ile ihtisas sahibi olmuşlardır. A ise sahilde toplam on sekiz ay mesleğe ait bir tahsile tabiydi. Uzman binbaşı rütbesine sahip olunca genel hizmete geçerek muvazzaf güverte zabiti olarak kumanda elde edebiliyordu. Uzman binbaşılardan bir kısmı miralaylıkta da olsa yine de uzman olarak kalıyorlardı. Kendilerine filo ve müfreze kumandanlığı verilmiyor, sadece tersane, havuzlar ve donanma içinde çeşitli memuriyetlere gelebiliyorlardı.²⁴

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde mühendislik usta çırak ilişkisine bağlı olarak başlamış arkasından mekteplerin açılmasıyla eğitim sürecine girilmiştir.²⁵ Donanmada gemilerin tamirâtı ve onarımı başladığı zaman makinelerin arızalarının sebeplerinin ne olduğuyla ilgili ilim ve fenne sahip eleman yetersizliği de vardı. Böylece, Osmanlı Devleti'nde Bahriye Mekteplerinin modern bir hale getirilmesine karar verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile olan teknolojik ve kültürel temaslarında yeni bir dönem başlıyordu. İngiltere'ye heyetler gönderilerek incelemeler yapılmış ardından İngiltere'deki bahriye mektepleri

²³ Topçuluğu arzu edenler Topçuluk Mektebine girerler ve burada bir sene okuyarak, talim görürlerdi. Bir sene nihâyetinde en başarılı olanlar daha âli topçuluk görmek üzere Greenwich'e gönderilirdi. Burada eğitim bir sene kadar devam ediyordu. Bir sene nihâyetinde imtihan ile 1.sınıf Topçu Yüzbaşısı oluyorlardı. Bu topçular donanmada topçu zabiti vâzifesini ifâ ediyor, binbaşı olduktan sonra ise bu zâbitan gemilerin ikincilik rütbesini alıyordu. DMA, MB, 617/39-270.

²⁴ DMA, MB, 617/39-270.

²⁵ Londra sefaretinden gönderilen yazıda Remzi Efendinin İngiltere'de Greenwich Mektebine kabul edildiği bildirilmiştir. İngiltere'de Foreign Office, Remzi Efendinin Greenwich Mektebine kayıt olabilmesi için otuz İngiliz Lirası gönderilmesini talep etmiştir. DMA, MB, 732/54, 22 Kanûn-i evvel 1329 [4 Ocak 1914]; Thames nehrinin iç limanlarından olan Greenwich'i Avrupa saat ayarında Greenwich mean time olarak bilinmektedir. Haluk Durukal, *İngiltere Gezi Rehberi*, Milliyet Yayınları, 1975, s. 39.

örnek alınarak yenilikler yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde Bahriye Mekteplerinde talebelere oldukça sıkı bir eğitim verilmiştir. İngiltere ile karşılaştığımızda talebelerin mektebe kabul şartları olduğu gibi aynıdır. Ayrıca ders programları, dersler, ders konuları da İngiltere'de verilen eğitim birebir esas alınarak uygulanmaya çalışılmıştır. İngiltere Bahriye Mektebinde talebelerin eğitimi için zırhlı gemiler mevcuttur, bu zırhlı gemilerde talimler yaptırılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise talim gemileri talebelerin doğrudan eğitim alabilmeleri için yeterli olmamıştır. İngiltere'de mülâzımlık vazifesi Osmanlı donanmasındaki gibi değildir. Osmanlı Donanmasında mülâzımlara verilen görevler eğitime dayalı olmamıştır. İngiltere donanmasında ise mülâzımların zamanlarını çoğunlukla eğitim ile geçirmeleri zorunlu tutulmuştur. Osmanlı Devleti'nde, İngiltere Bahriye Mektebinin sınıf ortamında öğrencilere verilen dersler örnek alınmıştır. Ancak mühendislik eğitiminde sadece sınıf ortamında talebelerin yetiştirilmesi mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nde de talebelerin eğitimi için zırhlı gemilerle uygulamalı eğitim tam anlamıyla verilebilseydi muhakkak daha başarılı talebeler yetiştirilebilirdi. Mühendislik okullarındaki eğitime dikkat edilip gelişmelerin takip edilerek örnek alınması önemlidir. Ancak örnek alınırken eksikler tamamlanarak ve öğrenilen bilgilerin üzerine yeni bilgiler katılmasıyla başarı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Deniz Müzesi Arşivi (DMA), Mülga Bahriye (MB), 617/39, 732/54, Mektûbi (MKT), 901/45, 1219/2325, 4557, Envanteri (ENV), 1901/00058.

Durukal, Haluk, *İngiltere Gezi Rehberi*, Milliyet Yayınları, 1975.

Geçili, Derya, *Osmanlı Devleti'nde Çarkçı Yetiştiren Kurumlar*, Erciyes Üniversitesi, SBE Kayseri 2015. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Gencer, Ali İhsan, "Özel Bahriye Mektepleri Hakkında Bir Genelge (1851)", Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 7-8'den Ayrı Basım, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977.

Hamid Bey Efendi, *Düvel-i Muazzama, İngiltere İmparatorluğu: Coğrafyayı Beşeri ve İktisadiye*, Münifi, Memduh Necib, Mektebi Mülkiye Matbaası 1340.

İngiltere Bahriye Mektebi, Hüseyin Hayri Efendinin Fevkâlade Gayretine Mükâfaten İtâ Kılındı, Bahriye Kûlübü Tarafından Tertip Edilmiştir, Matbaa-i Bahriye, Temmuz 1325.

Karargah-ı Umumi İkinci Şubesi Mamur Yüzbaşı Yusuf Rıza, *İngiltere Ordusu*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1331.

Özçep, Ferhat, *Bilim Felsefesi ve Tarihi* (Ders Kitabı), 2014.

Özçep, Ferhat (2003), Mustafa Kemal Tunçer, Naci Orbay ve Mete Işıkara, “Bilim ve Teknoloji Sürecinde Jeofizik ve Türkiye Örneği, Türk Teknoloji Tarihi”. İstanbul: *1. Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi Bildirileri*.

Piyade Binbaşısı Ali Rıza, *İngiltere Ordusu Hakkında Muhtasar Risale*, Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi, Mart 1332.

Uzunçarşılı, İsmail hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

Ülkeler Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları 1991.

Ek 1. İngiltere Deniz Mühendis Mektebi Nizamnamesi, DMA, MKT, 4557.

